

# Japanilaisuus Meiji-restauraatiosta nykyaikaan

Tero Suutari

---

**Tekijä:** Tero Suutari.

**Artikkelin nimi:** Japanilaisuus Meiji-restauraatiosta nykyaikaan.

**Julkaisu:** Harukaze – Kirjoituksia Japanin kulttuurista.

**Numero:** 7.

**Julkaisupäivämäärä:** 21.5.2012.

**Julkaisija:** Japani-opinnot, Oulun yliopisto, Oulu.

**ISSN:** 1458-2899.

**URL:** [http://www.oulu.fi/hutk/japani/Harukaze/Suutari\\_2012.pdf](http://www.oulu.fi/hutk/japani/Harukaze/Suutari_2012.pdf)

**Asiasanat:** nihonjinron, identiteetti, japanilaisuus, kansallinen identiteetti, kansallisuus, mielikuvat, toiseus.

---

*”Japanin kielen erityisten ominaisuuksien takia japanilaisten aivot ovat erilaiset kuin useimmilla muilla ihmisillä maailmassa.” Näin on **Tadanobu Tsunoda** perustellut japanilaisten erilaisuutta ja siten myös Japanin erityisyyttä maailmassa.*

Toisen maailmansodan jälkeen Japanin tutkimuksessa nousi esille käsite *nihonjinron*, jolla viitataan Japanin ja sen kulttuurin erityisyyteen. Käsitteellä tarkoitetaan sitä, että Japani on jollain tavoin erityinen maa, jossa ihmisten käyttäytyminen on ryhmä-orientoitunutta. Toisin sanoen länsimaihin verrattuna japanilaisten käyttäytymistä ohjaa enemmän muiden huomioiminen kuin pelkästään itsensä ajattelu. Keskeisiä lähtökohtia *nihonjinron*-käsitteelle on, että Japani on kansana homogeeninen ja myös rodullisesti yhtenäinen kansakunta. Tällainen erityisyyden korostaminen sodan jälkeisessä Japanissa voidaan myös tulkita muunnoksena ajatuksesta Meiji-restauraation jälkeisessä Japanissa, jolla mielikuvaa ”me-japanilaiset” rakennettiin uudelleen.

Tätä on sittemmin kritisoitu sellaisilla käsitteillä kuten esimerkiksi monikulttuurinen Japani. Tämän käsitteen avulla tutkijat ovat muistuttaneet että Japanissa on aina ollut useita erilaisia vähemmistöjä, niin alkuperäisvähemmistöjä kuin myös muista maista tulleita maahanmuuttajia.

Esiin on noussut näkemys siitä, että Japanin erityisyys voi olla myös ulkopuolisten synnyttämää. Esimerkkinä japanilaisten erityisyyttä esiin tuovasta ei-japanilaisesta voi mainita **Ruth Benedictin**, joka on käsitellyt tätä aihetta kirjassaan *Krysanteemi ja miekka*.

Meillä on jonkinlaisia mielikuvia paitsi vieraista maista ja kansallisuuksista myös omasta maastamme. Mielikuvat kehittyvät ja niitä myös kehitetään. Vastaus kysymykseen ”keitä japanilaiset ovat” riippuu vastaajasta. Eurooppalaisella, aasialaisella ja amerikkalaisella voi olla hyvinkin erilainen näkemys asiasta. Kiinalaisella 1920-luvulla syntyneellä naisella ja suomalaisella 1980-luvulla syntyneellä miehellä on varmasti täysin erilainen mielikuva japanilaisista, mutta molemmat ovat yhtä todellisia. Ymmärtääkseen japanilaista on tärkeää tietää, millainen mielikuva japanilaisella on itsestään ja miten sitä on muokattu historian kuluessa. Tämän artikkelin tarkoituksena on tutustuttaa lukija, siihen miten japanilaisuutta on luotu ja miten japanilaisuutta nykyään käsitellään.

1800-luvun lopun japanilaisten samaistuminen keisariinsa ja mielikuvan luominen Japanista modernina kansallisvaltiona toimivat kiinnekohtina sille, millainen käsitys japanilaisilla on japanilaisuudesta. ”Toisia” tarvitaan näyttämään rajat sille, mikä on meitä ja mikä on toisia. ”Toiset” toimivat myös vahvistimina sille, mitä ”me” olemme. Keitä sitten ovat nämä ”toiset”? Heidät voi jakaa kahteen ryhmään: ulkomaalaiset ja vähemmistöt. Ulkomaalaisten käsittäminen toisina on varsin helppo ymmärtää. Eri kieli, uskonto, ulkonaiset piirteet sekä kokonaisvaltainen kulttuuri erottavat helposti, keitä ovat me ja keitä toiset. Näin ollen ulkomaalaiset toimivat siis helppona peilinä vahvistaen

me-japanilaisten ryhmää.

Vähemmistöt taas mahdollisesti omaavat joitain tai kaikki samat piirteet kuin ulkomaalaisetkin. Erona on kuitenkin se, että he tosiasiaa ovat japanilaisia. He ovat siis saaneet itselleen kaksoisroolin. Tätä vähemmistöryhmien kohtaloa kuvaa hyvin se, ettei Japanin valtionjohto ole tunnustanut vähemmistöjen olemassaoloa vasta kuin viime aikoina. Eräs mainitsemisen arvoinen asia on myös Japanin jo 1990-luvun alussa allekirjoittama YK:n asiakirja, jossa annetaan alkuperäiskansoille oikeudet oman kielen ja kulttuurin ylläpitoon. Tästä sitoutumisesta huolimatta Japani myönsi ainuille alkuperäiskansan aseman vasta vuonna 2008. Vähemmistöt ovat siis toimineet aina Meiji-kauden alusta asti merkittävässä asemassa toimien ”toisina”, mutta kuitenkin pakotettuna olemaan japanilaisia.

”Me” ja ”toiset” kulkevat käsi kädessä. Ei ole olemassa mitään ”me”-käsitettä ellei sitä voida peilata toisiin. Niistä saadaan vahvistus sille, mitä me emme ole ja sille, mitä me olemme.

Japani on näin ollen läpi historiansa ollut maa, jossa on eri etnisiä ryhmiä. Se on myös maa, joka on ollut tekemisissä muiden kansojen kanssa. Miksi siis mielikuva Japanista erityisen homogeenisenä kansana ja maana on edelleen voimissaan ja missä tämän ajattelun juuret ovat?

## ERILAISET JAPANILAISET

Japanin suhtautumisen muihin maihin voi jakaa historian perusteella kahteen tapaan: erittäin kiinnostunut muista tai vailla minkäänlaista halua olla tekemisissä muiden kanssa. Kirjoitetun historian aikana Japanissa ovat vaihdelleet aikakaudet, jolloin japanilaiset ovat sulkeutuneet saarilleen, ja aikakaudet, jolloin he ovat tuoneet paljon ulkomaista tietoa maahansa. Merkittävä käänne suhteissa ulkomaalaisiin tapahtui, kun Meiji-kausi alkoi vuonna 1868. Tuolloin keisari nousi takaisin valtaan, *samuraiden* aika päättyi ja Japani avautui muulle maailmalle. Avautuminen alkoi jo shogunaatin ollessa voimissaan, ja tiedon kaipuu muusta maailmasta vain kiihtyi keisarin tullessa valtaan. Tokugawa-kaudella (1600—1868) kehittyi huippuunsa moni piirre, jota nyt kutsumme japanilaiseksi kulttuuriksi. Japanilla on ollut kanssakäymistä kiinalaisten ja korealaisten kanssa tuhansien vuosien ajan ja länsimaalaisiakin on Japanissa asunut 1500-luvulta lähtien. Voidaan siis sanoa, että Japani ja japanilaiset ovat olleet vuorovaikutuksessa muiden kulttuurien kanssa läpi historian. On kuitenkin ollut myös aikoja, jolloin Japani ja japanilaiset on pakotettu olemaan vuorovaikutuksessa muiden kansojen kanssa. Tällaisesta pakotetusta kohtaamisesta viimeisin esimerkki on toisen maailmansodan jälkeinen miehityskausi vuosina 1945—1952. Kuitenkin, vaikka Japani on ollut vaikutuksessa muiden kansojen ja kulttuurien kanssa läpi historiansa ajan, sitä pidetään edelleen maana, jonka kulttuuriin ulkopuolisen on vaikea päästä sisälle.

Keitä sitten ovat japanilaiset? Japania ja japanilaisuutta voisi lähestyä ääripäistä kohti keskustaa. Japani koostuu neljästä pääsaaresta ja lukuisista pienistä. Eteläisimmät näistä ovat Okinawan saaret, jotka ovat jo melko lähellä Taiwania. Pohjoisimpina taas sijaitsevat Hokkaido ja muutama pieni saari lähellä Venäjän Sahalinia. Japani siis levittäytyy maantieteellisesti hyvin laajalle alueelle.

Japanin ääripäät, Okinawa ja Hokkaido ovat myös uusimmat nyky-Japanin alueista. Molemmat alueet liitettiin Japaniin 1800-luvun puolivälissä. Mikä vielä merkittävämpää, kummallakin alueella asuu oma kansansa, joka poikkeaa tavoiltaan, kieleltään ja kulttuuriltaan japanilaisista. Nykyinen Okinawa oli ennen Japaniin liittämistä oma kuningaskuntansa, Ryukyu. Hokkaidolla taas asuivat ainut Okinawalta ja Hokkaidolta lähemmäksi keskustaan siirryttäessä lähestytään myös vanhaa Japania ja ”japanilaisia”.

Olisi kuitenkin hyvin väärin olettaa, ettei Shikokulta, Kyûshûlta ja Honshulta löytyisi merkittäviä vähemmistöryhmiä. Erityisesti isoista kaupungeista löytyy paljon vähemmistöjen edustajia. Aiemmin mainittujen ainujen ja ryuukyunien lisäksi korealaiset, burakut ja kiinalaiset muodostavat merkittäviä vähemmistöryhmiä. Nämä kaikki ovat olleet osa Japania jo hyvin pitkään. Esimerkkinä voisivat toimia korealaiset: he saattavat asua jo neljännessä polvessa Japanissa, heillä on japanilainen nimi ja he puhuvat japania äidinkielenään. Silti he saavat osakseen ennakkoluuloja ja kohtelua, joka erottaa heidät valtaväestöstä.

## ME JA TOISET JAPANISSA

Meiji-kaudella japanilainen yhteiskunta koki suuria muutoksia. Keisari nostettiin takaisin ihmisten mieleen ja yhdeksi japanilaisuuden tunnuksista. Vaikka japanilainen hovi ja keisari ovat olleet olemassa aina 600-luvulta ja keisariuden mytologia määrittää keisariuden alun vielä yli tuhat vuotta aiemmaksi, kuitenkin Meiji-kauden alussa moni maaseudulla asuva japanilainen piti keisaria jopa taruolentona. Meiji-kaudelle vuonna 1868 tultaessa japanilaiset olivat eläneet yli 200 vuotta shogunaatin vallan alla. Tavalliselle kansalle paikallinen hallitsija, *daimio*, merkitsi paljon enemmän kuin keisari. Vasta 1800-luvun puolivälistä lähtien alettiin rakentaa ja muokata ajatusta valtiosta, johon samaistua. Oppineille käsitykset Japanista valtiona olivat jo olemassa, kun valta vaihtui, mutta tavallisella kansalla sellaista tietoisuutta ei vielä ollut. Sellainen mielikuva oli tarpeen luoda, ja vanha samaistuksen kohde oli tarpeellista vaihtaa. Ennen Meiji-restauraatiota ihmiset olivat samaistuneet omaan kylään ja sen hallitsijaan, *daimioon*.

Uudet ajatukset kansallisuudesta ja maailmankuvasta tulivat ulkomailta. Jo ennen vallan vaihtumista oppineet ymmärsivät, että Japania tulee kehittää, jotta länsimaiden etumatka erityisesti teollistumisessa saavutettaisiin. Oppineet japanilaiset lähtivät Yhdysvaltoihin ja Eurooppaan oppiakseen mahdollisimman paljon kyseisistä maista, vallitsevista ajattelutavoista ja uusimmista teknologisista saavutuksista ja heidän ajatustavastaan. Meiji-restauraation jälkeen ilmapiiri oli entistä suotuisampi uudelleenlaiselle ajattelulle ja toiminnalle. Tätä kautta myös uudet aatteet, kuten nationalismi, tulivat Japaniin.

Kansallisuusaatteen luominen oli eräs Meiji-kauden tavoitteista. Henkilöön samaistumisen kohde vaihdettiin *daimioista* keisariin, ja näin tuli myös aiheelliseksi luoda käsitys Japanista maana, jota keisari hallitsee. Aikaisemmin ihmiset olivat samaistuneet omaan elinympäristöönsä ja sitä kautta määritelleet paikkansa. Meiji-kaudella tämä korvattiin aatteella Japanista, jonka jokainen kansalainen on suoraan keisarin alainen.

Yhtenäisyyden luomisen välineitä oli monenlaisia. Niin uusi teknologia kuin uudet populaarikulttuurin muodot tarjosivat hyviä mahdollisuuksia vaikuttaa ihmisiin. Tällaisia välineitä olivat esimerkiksi sarjakuvat, radio-ohjelmat ja musiikki.

Keisari oli siis aina ollut olemassa ja sikäli kaikki japanilaiset olivat aina olleet keisarin alamaisia. Keisarin valtaa tosin käytti joku muu kuin hän itse. Meiji-kaudella keisari nostettiin takaisin keskeiselle paikalle kansan eteen. Keisari ja hänen perheensä myös osallistui — tai heidän annettiin osallistua — Japanin asioihin. Ei voida kuitenkaan sanoa, että keisari varsinaisesti johti Japania. Keisarin ja hovin käyttäminen yhtenäisyyden ja japanilaisen identiteetin luomiseen oli suhteellisen helppoa. Olivathan keisari ja hänen hovinsa kuitenkin muodollisesti edustaneet Japania ja japanilaisuutta jo tuhansia vuosia. Tällaista mielikuvaa ainakin välitettiin kansalle. Tällä tavoin saatiin luotua kansallista yhtenäisyyden tunnetta, jolla korvattiin aikaisemman hallinnon luoma mielikuva kuuluvuudesta tiettyyn paikkaan. Japanilaiseen elämäntapaan on kuulunut ajatus siitä, että jokaisella on oma paikkansa yhteiskunnassa. Samurait olivat onnistuneet käyttämään tätä ajatusta hyväkseen monen vuosisadan ajan. Meiji-hallinto muutti tätä

yhteenkuuluvuuden ja uskollisuuden tunnetta siten, että jokainen japanilainen oli vastuussa keisarille.

Ei voida kuitenkaan sanoa että Meiji-restauraation jälkeinen aika Japanissa olisi ollut pelkästään keisarikultin rakentamista. Monenlaiset ajatukset levisivät japanilaisten oppineiden parissa. Eräs merkittävä, vaikkakin lyhytaikainen julkaisu, jossa japanilaiset oppineet käsittelivät Japania ja sen suhdetta länsimaihin, oli *Meiroku Zasshi*, jonka yhtenä pääkirjoittajana toimi **Fukuzawa Yukichi** (1834—1901). Eräs Fukuzawan ajatus oli että Japanin tuli ”päästä pois Aasiasta”, *datsuron*. Sen mukaan Japani ei voinut jäädä odottamaan muuta Aasiaa, vaan sen tuli nopeasti kehittää yhteiskunnan jokaista osaa saavuttaakseen länsimaat. *Datsuron*-ajatuksessa korostettiin Japanin erityisyyttä aasialaisten valtioiden joukossa. Ajatuksena oli, että Japani vapauttaa Aasian eurooppalaisilta.

1800-luvulla luotiin pohja nykyaikaan asti kestäneelle ajattelulle Japanin erityisyydestä. 1800-luku ja 1900-luvun alkupuolisko olivat yleisesti maailmalla nationalismin kasvun ja kehittymisen aikaa. Kansojen eroja tutkittiin monelta eri kantilta ja näitä tutkimuksia käytettiin hyväksi erottelemaan eri kansat toisistaan ja luomaan mielikuva omasta kansasta ja toisista. Eikä Japani ollut tästä poikkeus. Japanissa Tokugawa-aika idealisoitiin ja *samurai*-luokan tavat otettiin koko kansan ihanteeksi. Kun saatiin luotua käsitys siitä mitä on Japani ja japanilaiset, voitiin niitä ominaisuuksia peilata toisiinsa. Tällä tavoin toiset toimivat vahvisteena sille, mitä Japani ja japanilaisuus ovat. Tämä ei tietenkään millään tavoin ole japanilaisten erityinen ominaisuus, täysin samaa teemme esimerkiksi me suomalaiset.

1930-luvulla Japanin nationalismi sai vahvan jalansijan erityisesti armeijan piirissä. Nationalismi ei ollut ainoa aate mikä Japanissa sai vastakaikua. Vuosikymmen aiemmin, 1920-luvulla länsimaisuus oli ollut Japanissa muodissa ja yksilöllisyyttä korostavat aatteilla oli vahvat kannattajansa. 1920-luku kuitenkin loppui pörssiromahdukseen ja uusi vuosikymmen alkoi taloudellisen laman syövereissä eri puolilla maailmaa. Vuosikymmenen alussa Japani aloitti hyökkäyksen Mantsuriaan, tämä tapahtuma sekä taloudellinen lama osaltaan vahvistivat nationalismin kasvua Japanissa. Samalla Japanissa katsottiin takaisin samuraiden aikaan ja haettiin sieltä omaa identiteettiä. Tämä ilmeni monella kulttuurin osa-alueella, kuten esimerkiksi muodissa, jossa suosittiin erityisesti naisilla kimonoja.

## JAPANILAINEN ERITYISYYS NYKYÄÄN

Toisen maailmansodan jälkeen japanilainen keisarimyytti purettiin. Rauhanehtojen mukaan keisarin täytyi tunnustaa, ettei hän ole jumala. Hävityn sodan jälkeen Japani kuitenkin nousi muutamassa vuosikymmenessä taloudelliseksi suurvallaksi. Tästä vahvasta noususta puhutaan japanilaisena ihmeenä. Sodan jälkeen tuli myös käsite *nihonjinron* kuvaamaan japanilaisuuden erilaisia piirteitä verrattuna länsimaihin. *Nihonjinron*-käsitteellä kuvailtiin Japanin vahvaa taloudellista menestymistä ja japanilaisten yritysten hallintoa. Ajatuksena oli, että japanilaiset ovat jotenkin erityisiä.

*Nihonjinron* oli hävityn sodanjälkeisen Japanin yritys löytää sen kadonnut identiteetti ja kansallinen ylpeys. Sillä yritetään kuvata Japania ja japanilaisia yleistyksien kautta. Sodanjälkeisessä Japanissa vallalle päässyt ajattelumalli japanilaisten erityisyydestä ja sitä kautta varsinkin taloudellisesta paremmuudesta sai kuitenkin 1980-luvulta alkaen vastapainoksi lähestymistavan, jossa Japania käsiteltiin monikulttuurisena valtiona ja kansana. Ajatus monikulttuurisesta Japanista ei ollut aikomus osoittaa, että Japani olisi nykyään erityisen monikulttuurinen vaikkapa globalisaation vaikutuksesta. Sen tarkoitus nimenomaan on osoittaa, että Japani on ollut historiansa aikana huomattavasti

heterogeenisempi kuin mitä yleisesti ajatellaan.

Yksi merkittävä ero sotaa edeltäneessä ja sodan jälkeisessä Japanissa piilee siinä, ketkä tarkastelevat tai määrittelevät japanilaisuutta. Ennen toista maailmansotaa, japanilaisuutta määriteltiin hyvin paljon valtion toimesta. Tämä ei ole mitenkään poikkeuksellista, myös muualla maailmassa tehtiin näin. Sodan jälkeisenä aikakautena puolestaan, aina viime vuosisadan loppuun saakka, japanilaisuutta määriteltiin akateemisissa piireissä.

Japani ja japanilaiset ovat erityisiä ja erilaisia, mutta niin ovat kaikki muutkin kansat. Japani ei ole muita erityisempi tai erilaisempi kansana tai kulttuurina. Millä tavoin tällaista edes voitaisiin mitata tai punnita? Samanlaista ajattelua harjoitettiin aikanaan sata vuotta sitten, kun mitattiin kansojen edistyneisyyttä. Tällaista mittauksia ja arvottamista harjoittivat länsimaalaiset — tapa, jonka japanilaiset omaksuivat ja jota alkoivat soveltaa itse. Muiden kansojen luokittelu ja oman paikkansa määrittely siinä joukossa auttoi japanilaisia yhdistymään kansana. Oman paikan määrittelyyn haettiin tieteilisiä perusteluja niin historiasta kuin biologiasta. Tällainen toiminta siis kehittyi nationalismista. Äärimmillen vietynä kansojen jaottelu näkyi rotuopissa, jossa eri kansat jaoteltiin rodullisiin perusteisiin ja jossa kansan erityispiirteet päivät sen kaikkiin yksilöihin. Tällainen ajattelumaailma näkyy kaikkein parhaiten toisen maailmansodan propagandatuotoksista, erityisesti julisteista. Riippumatta siitä, kenen tekemiä ne ovat. Edelleen mitataan valtioiden kehittymistä erilaisin mittarein, kuten esimerkiksi niillä talouden kehittymistä seuraavilla mittareilla, joita muun muassa OECD julkaisee.

Mutta jos ajattelemme erityisyyttä ja erilaisuutta, voimmeko mitata sellaisia ominaisuuksia? Ja jos voimme, niin millä perusteilla voisimme arvottaa niitä? Erilaisuus on erilaisuutta, sitä ei millään tavoin voi asettaa hyvä-paha akselille.

#### TIETOLAATIKKO — Vähemmistöt Japanissa:

- Burakut: Edo-kauden Japanin luokattomien jälkeläiset. Burakujen isovanhemmat eivät kuuluneet mihinkään luokkaan ja olivat hyljeksittyjä japanilaisten keskuudessa. Toista maailmansotaa edeltävänä aikana heitä pidettiin myös ulkomaalaisten jälkeläisinä.
- Korealaiset: Ennen toista maailmansotaa ja sen aikana tuotujen korealaisten jälkeläisiä. Korealaisia on 0.5 prosenttia Japanin 126 miljoonasta asukkaasta.
- Kiinalaiset: Japanissa on huomattava kiinalainen vähemmistöryhmä. Kiinalaisia on 0.4 prosenttia Japanin asukasmäärästä.
- Ainut: Alkuperäiskansa, joka asutti aikoinaan Pohjois-Honshua ja Hokkaidoa. Nykyään Ainuja elää Hokkaidolla. Myös Tokiossa on suuri vähemmistö. Ainujen kieli ja kulttuuri poikkeaa täysin japanilaisesta kulttuurista. Ainuja on eri arvioiden mukaan 25 000—200 000.
- Ryugukyu: Okinawan alkuperäiskansa.
- Nikkeijin: Toisen polven japanilaiset paluumuuttajat. Erityisesti Latinalaiseen Amerikkaan muutti japanilaisia joiden jälkeläisiä palasi erityisesti 1990-luvulla Japaniin. Heitä arvioidaan olevan 230 000.

#### LÄHTEET

Askew, David 2002: Melting Pot or Homogeneity?: An Examination of Modern Theories of the Japanese Ethnicity. Electronic Journal of Contemporary Japanese

Studies. <http://www.japanesestudies.org.uk/reviews/Askew.html> (Haettu 13.9.2011)

Brownlee, John, S. 2000: Four Stages of the Japanese Kokutai [National Essence]. JSAC Conference. <http://www.adilegian.com/PDF/brownlee.pdf> (Haettu 22.9.2011)

Burgess, Chris 200?: Multicultural Japan? Discourse and the 'Myth' of Homogeneity. The Asia-Pacific Journal Japan Focus. <http://www.japanfocus.org/-Chris-Burgess/2389> (Haettu 13.9.2011)

Burgess, Chris 2004: Maintaining Identities : Discourses of Homogeneity in a Rapidly Globalizing Japan. Electronic Journal of Contemporary Japanese Studies. <http://www.japanesestudies.org.uk/articles/Burgess.html> (Haettu 13.9.2011)

Fält, Olavi, K. 2002: Japanin kulttuurivirtojen suvantona. Teoksessa *Japanin kulttuuri*. Otava, Keuruu.

Sugimoto, Yoshio 2003: *An Introduction to Japanese Society*. (2nd ed.) Cambridge University Press. Cambridge.

Weiner, Michael 1997: *Japan's Minorities : the Illusion of Homogeneity*. Routledge. London.

Wilson, Sandra 2002: *Nation and Nationalism in Japan*. Routledge Curzon. London.

Vlastos, Stephen 1998: *Mirror of Modernity : Invented Traditions of Modern Japan*. University of California Press. Berkley and Los Angeles.